

УДК 172.4:379.8.093:379.8.095

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Гарбар Г. А., Миколаївська філія Київського національного
університету культури і мистецтв.

В статті проведено аналіз підготовки кадрів сфери туризму у вищих навчальних закладах України. Розглянуті рівні, моделі, деякі аспекти нових стандартів програм та основні напрямки підготовки спеціаліста у сфері туризму.

Ключові слова: туризм, програма підготовки, фахівці, індустрія туризму, освіта, виховання, простір, культура.

Привабливий імідж України на міжнародній арені має створювати нова генерація кваліфікованих кадрів індустрії туризму, що примножать традиції української гостинності та забезпечать високий рівень обслуговування вітчизняних та іноземних туристів, який буде відповідати сучасним стандартам якості послуг.

У цих умовах суттєво зростають вимоги до кадрового забезпечення галузей туристичної індустрії, починаючи з підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, на яких покладено повноваження з вирішення питань у сфері державного управління туризмом та курортами, закінчуючи підготовкою менеджерів, екскурсологів, гідів-перекладачів та інших фахівців сфери послуг. Лише високий рівень підготовки спеціалістів може забезпечити належну конкурентоспроможність українського туристичного продукту на вітчизняному та міжнародному ринках туристичних послуг.

Упродовж тривалого часу вищі та середні навчальні заклади України не готували спеціалістів для туристичної галузі. Тому фундаментальна туристична освіта в Україні – відносно нова сфера освіти. Підготовка фахівців для сфери туризму є, безумовно, важливою складовою вітчизняної системи освіти.

Важливість та сутність досліджень щодо особливостей підготовки кадрів для туристичної сфери за кордоном та в Україні доводили В.К.

Федорченко, Т.А. Дьорова, І.В. Зорін, І.М. Мініч та ін. Вони розглядали проблеми, що склалися в даному напрямку, доводили важливість фундаментальної туристичної освіти в Україні; вивчали теоретичні засади кадрового забезпечення сфери туризму в Україні.

Разом із тим, протиріччя, які виникають сьогодні між зростаючими потребами населення у туристських послугах і можливостями їх задоволення туристською індустрією, між змінами в конкурентній ситуації та недостатньою компетентністю кадрів у різних сферах туристської діяльності – управлінській, економічній, екологічній, правовій, фаховій, визначили необхідність удосконалення кадрової підготовки і створення системи базової освіти в туризмі.

Важко не погодитись із Л.Лук'яною, що протиріччя, які виникають сьогодні між зростаючими потребами населення у туристських послугах і можливостями їх задоволення туристською індустрією, між змінами в конкурентній ситуації та недостатньою компетентністю кадрів у різних сферах туристської діяльності – управлінській, економічній, екологічній, правовій, фаховій, визначили необхідність удосконалення кадрової підготовки і створення системи базової освіти в туризмі [5].

Основними завданнями сучасної професійної освіти в галузі туризму можна вважати:

- 1) забезпечення фундаментальної наукової, професійної і практичної підготовки у сфері туристської діяльності;
- 2) здобуття студентами знань і вмінь освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до їх покликання, інтересів і здібностей;
- 3) удосконалення наукової і професійної підготовки кадрів для сфери туризму [6].

Існує три аспекти підготовки фахівців, що важливі для будь-якої сфери туризму. А саме:

1. Фундаментальне навчання (знання), яке відповідає за отримання знань згідно навчальному плану спеціальності;

2. Технічне навчання (знання як робити), яке відточує майстерність і розробляє навички, необхідні для даної спеціалізації;

3. Особисті здібності (знати як бути і як себе поводити), що відображають особисті якості фахівця [5].

Кожна країна, що задіяна в туризмі, розробляє свою систему туристичної освіти, яка б відповідала вимогам сучасності та поєднувала всі три вищевказані аспекти.

В 1991 році, на момент отримання Україною незалежності, туристична галузь не визнавалася частиною економіки і розглядалася як прикладна. На той момент існувало лише чотири осередки підготовки фахівців туристичної сфери: Київський та Сімферопольський університети, Інститут туризму профспілок і технікум готельного господарства. За роки своєї незалежності Україна зробила значні кроки в сфері туристичної освіти та створила власну систему. Проте варто зазначити, що система туристичної освіти в Україні знаходиться лише в стадії свого розвитку, і багато ще має бути зроблено задля досягнення високого рівня професійної підготовки кадрів.

На нашу думку, доцільним є вивчення та застосування досвіду організації навчання майбутніх фахівців туристичної сфери країн, що вже мають розвинену та всесвітньо визнану систему туристичної освіти, таких як Швейцарія та США, а також країн, що, як і Україна, знаходяться лише на шляху свого розвитку.

Прогнозуючи радикальні зміни у сфері зайнятості, Е. Тоффлер зазначає: «Оскільки нові робочі місця невдовзі з'являться не в промисловості, як багато хто думає, то і кваліфікація потребує широкого спектра професій, пов'язаних з культурою і роботою з людьми..., ми маємо підготувати людей до роботи у сфері послуг, таких як служба здоров'я, сфера розваг, туризм тощо [7, с. 101]».

В. Федорченко звертає увагу на провідні навчальні заклади світу, в яких здійснюється ефективна підготовка фахівців сфери туризму. Так, у Великій Британії найбільш позитивно зарекомендував себе досвід підготовки

професіоналів у Корнудолл-коледжі та в Борнмутському університеті. У Швейцарії підготовка фахівців відповідного профілю здійснюється в широковідомих у світі навчальних закладах – Швейцарській школі готельного менеджменту (SHMS) та школі готельного менеджменту (EHL). У Франції підготовку фахівців туризму і гостинності здійснює транснаціональна туристсько-готельна корпорація (ACCOR), яка представлена в 140 країнах. Французька методика готельного менеджменту реалізується також школою Готельного менеджменту (ІНТТІ) та Інститутом міжнародного менеджменту Ватель – Париж, Паризькою школою готельного господарства і туризму. У США провідним університетом у підготовці галузевих фахівців є Університет Джонсон і Уельс – член Американської асоціації відкритої освіти [8].

У Законі України «Про туризм» щодо професійної підготовки фахівців у галузі туризму визначено, що:

- професійна підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації кадрів у галузі туризму здійснюються державними, комунальними та приватними навчальними закладами в порядку, визначеному законодавством;
- підготовка окремих категорій фахівців туристичного супроводу (гідів-перекладачів, екскурсоводів, спортивних інструкторів, провідників тощо), які не потребують здобуття громадянами професійно-технічної або вищої освіти із здобуттям кваліфікації за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем, може здійснюватися у встановленому порядку юридичними чи фізичними особами;
- центральний орган виконавчої влади в галузі туризму бере участь у підготовці навчальних планів і програм навчання фахівців у галузі туризму, їх професійній підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації, затверджує перелік посад фахівців туристичного супроводу, кваліфікаційні вимоги до них та порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу [3].

В Україні професійною освітою для сфери туризму сьогодні займається понад 50 середніх і вищих навчальних закладів різних форм власності. До їх числа входять загальноосвітні і спеціалізовані профільні школи, ліцеї, гімназії, коледжі, інститути, університети, академії.

Загалом, ця галузь сьогодні є доволі популярною серед абітурієнтів, через що якомога більше закладів освіти намагаються відкривати в себе відповідні спеціальності.

У цілому, створена в Україні мережа навчальних закладів підготовки фахівців із туристичної діяльності відповідає міжнародним традиціям. Цьому сприяє і прийнята «Концепція кадрового забезпечення туристської галузі України» (підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації) визначає основні принципи підготовки фахівців для сфери туризму: безперервність і ступневість освіти, випереджальний характер навчання, єдність теорії і практики, формування загальнолюдських цінностей, міжнародна орієнтація програм професійної підготовки.

Загалом, уся система професійної підготовки фахівців із туристичної діяльності в Україні складається з трьох рівнів:

1) вищий (інституційно-управлінський) рівень – який передбачає підготовку менеджерів, які визначають напрями і завдання роботи, стратегію, тактику галузі, окремого підприємства (турменеджер, менеджер готелю, менеджер маркетингової діяльності в туризмі та ін.). Спеціалізована підготовка персоналу такого рівня проводиться в провідних навчальних закладах (університетах, школах туризму, установах підвищення кваліфікації) за програмами ОКР «магістр» і «бакалавр»;

2) середній рівень (управлінсько-технологічний) – включає персонал, який забезпечує технологічну послідовність обслуговування, погоджує взаємодію з іншими технологічними ланками (турагент, менеджер із резервування місць, метрдотель ресторану тощо). Цей рівень забезпечують вищі і середні спеціальні навчальні заклади, коледжі, ліцеї, які готують

фахівців із менеджменту певних технологічних процесів бакалаврського рівня;

3) початковий рівень (технологічно-виконавчий) – представлений персоналом, який виконує конкретні завдання і забезпечує задоволення окремих потреб туриста або реалізацію окремого виду обслуговування. Цей рівень забезпечують навчальні заклади широкого профілю і спеціалізації (центри, школи, курси, училища), які готують працівників масових професій: офіціантів, кухарів, інструкторів і так далі [1, с. 14].

Саме за такою логікою функціонує система підготовки фахівців із туристської діяльності в Україні – і саме за своєю структурою вона відповідає міжнародним нормам. Як демонструє у своєму дисертаційному дослідженні Л.Кнодель, професійна підготовка кадрів сфери туризму в країнах-членах ВТО в сучасних умовах має цілісний характер й охоплює такі підсистеми:

- допрофесійну підготовку (актуалізація професійного самовизначення, допрофесійне навчання, професійний відбір),
- різнорівневе професійне навчання у вищих навчальних закладах (освітньо-кваліфікаційні рівні: бакалавр, магістр, доктор філософії у галузі туристської діяльності),
- післядипломну освіту (професійне підвищення кваліфікації, самоосвіта, професійне підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня, перекваліфікація, оволодіння додатковими спеціалізаціями, професійна перепідготовка) [4, с. 6].

Щоправда, на жаль, не можна сказати, що підсистема післядипломної підготовки кадрів для сфери туризму в Україні розвинена належним чином. Хоча існуюча раніше система підготовки була насамперед пов'язана з іншою крайністю – з підвищенням кваліфікації туристських кадрів. Але ж обмеження підвищенням кваліфікації фахівця без відповідної фундаментальної освіти теж не розв'язує кадрової проблеми.

Також, незважаючи на те, що сьогодні в Україні створена мережа навчальних закладів туристського профілю, можна погодитись із С. Грінько, що їх випуск повністю не задовольняє потреби ринку. Тому все більша кількість непрофільних ВНЗ отримує ліцензії на підготовку кадрів із туристських спеціальностей [2, с. 243]. Відповідно актуалізується і потреба у виробленні єдиних стандартів до навчальних планів, програм тощо.

Такий єдиний державний стандарт підготовки фахівців туристичної діяльності в Україні вже створений. Він, як відомо, має лежати в основі навчальних планів усіх без винятку вищих навчальних закладів, які видають дипломи державного зразку. Зміст професійної підготовки фахівців визначається в такій складовій державного галузевого стандарту, як освітньо-професійна програма підготовки.

Аналіз навчальних планів і державних стандартів підготовки фахівців для сфери туризму переконливо демонструє, що праця спеціаліста у сфері туризму виходить за межі суто менеджерських дисциплін, охоплює не лише організаційно-управлінські та економічні питання. Фахівець із туризму має володіти соціальними, гуманітарними, культурологічними, історичними, правовими, естетичними, рекреаційними, екологічними, економічними та іншими аспектами знань, двома-трьома іноземними мовами, сучасними комп'ютерними інформаційними технологіями. З іншого боку, професіоналам туристської індустрії мають бути притаманні доброзичливість, знання психології, уміння самостійного туроперейтингу і надання різних видів туристських послуг, що передбачає ширший обсяг фундаментальних знань.

Ми повністю погоджуємося з Л. Кнодель, що «формування вітчизняної національної системи туристської освіти потребує врахування історико-педагогічних аспектів зародження, становлення і розвитку національних освітніх туристських систем у країнах-членах ВТО, розуміння перспективних напрямів модернізації освітньої діяльності у галузі туризму відповідно до

європейських і світових тенденцій полікультурності, діалогу культур, толерантності, плюролінгвізму у світовому просторі [4, с. 4]».

Ясно, що підвищити ефективність професійної підготовки кадрів сфери туризму неможливо простим вдосконаленням наповнення навчальних дисциплін. Представники спеціалізованих ВНЗ, де готують фахівців із туризму, підкреслюють важливість створення спеціальної професійної аури: «щоб справді підготувати фахівця, який відповідав би європейському та світовому рівню, треба створити у навчальному закладі професійну ауру. А вона з'явиться лише тоді, коли навчальний заклад переважно підпорядкований саме цьому напрямку. Коли ж ВНЗ ведуть підготовку за 10-15 спеціальностями, а напрямку «Туризм» – маленький шматочок, професійну ауру створити неможливо ... До того ж потрібні викладачі-спеціалісти і програма підвищення їхньої кваліфікації за спеціальностями [5, с. 4-6]».

Загалом, розвиток сучасної сфери туризму та туристської освіти відповідно до вимог гіперінформаційного глобалізованого середовища можливий тільки на основі реалізації ідей про те, що якість і ефективність туристської освіти гарантує якість і ефективність галузі туризму. Це положення повинно бути реалізовано і в змісті навчальних планів, і в тексті навчальної літератури, і в міжнародних угодах.

У більш прикладному плані, в процесі подальшого становлення національної системи підготовки кадрів сфери туризму необхідно враховувати не лише локальні особливості, пов'язані з культурними, соціальними, політичними й економічними ситуаціями в Україні, а й такі загальні вимоги:

- неперервність туристської освіти;
- відповідність навчальних планів міжнародним стандартам у поєднанні з їх гнучкістю;
- мобільність викладачів і студентів;
- активне поєднання навчання з науковим підґрунтям;

– полідисциплінарність навчальних планів і програм навчальних дисциплін.

Подивимось, як впливають на ефективність професійної підготовки кадрів сфери туризму відповідні міжнародні угоди.

Сьогодні понад 250 міжнародних організацій займаються розвитком туризму і підготовки фахівців. У рамках їх діяльності сформульовано вимоги до сфери туризму й туристичної освіти і визначено наступні конкретні завдання у сфері професійної туристичної освіти:

1) створення сприятливих можливостей для розвитку і удосконалення процесу освіти і підготовки фахівців у сфері туризму (в країнах – членів ЮНВТО – Об'єднання націй Всесвітньої туристської організації);

2) забезпечення лідерства й ініціативи в питаннях освіти туризму;

3) розвиток необхідних стратегій в освітніх установах туристичного профілю з метою досягнення якості й ефективності освіти;

4) створення туристичного продукту високої якості із сучасними властивостями за допомогою конкурентноспроможних високорозвинених стратегій;

5) розробка стратегічних орієнтирів модернізації вищої освіти для піднесення професійної освіти у сфері туризму на рівень вищих досягнень світової науки, техніки та передового досвіду;

6) розробка освітніх і навчальних програм відповідно до потреб ринку праці, заснування програм із викладанням поширеними мовами світу;

7) удосконалення структури ступеневої системи професійної освіти в туризмі; створення міжнародних стандартів туристичної освіти, номенклатури нових професій, програм нового покоління підручників і навчальних посібників;

8) розробка нормативно-правової бази для нових типів установ професійної туристської освіти.

Співробітництво України із Всесвітньою туристською організацією здійснюється в рамках діяльності у складі її керівних органів, у тому числі

Генеральної асамблеї, Виконавчої ради (в якості спостерігача) та Регіональної комісії для Європи, а також її програмних органах, зокрема робочої групи з розробки юридичного інструмента полегшення туристичних поїздок.

Членство України у Всесвітній туристській організації значно підвищило імідж і авторитет нашої держави у туристичному співтоваристві, створило передумови подальшого розвитку національного туризму відповідно до тенденцій світового туристичного ринку із залученням до інформаційної мережі, прогресивних технологій, інвестиційних пропозицій, системи професійної підготовки, наукових досліджень, передових надбань найбільш розвинутих туристичних держав світу, відкрило нові можливості налагодження взаємовигідної співпраці з країнами-членами на всіх рівнях – двосторонньому, багатосторонньому, регіональному.

Варто підкреслити, що здійснення спільних проектів із залученням технічної і фінансової допомоги ПРООН, TACIS, інших фондів організацій та інвесторів на програми розвитку туризму в Україні, зокрема, з питань оптимізації туристичної політики, стратегії та планування туристичного розвитку, підготовки та підвищення кваліфікації туристичних кадрів, розповсюдження стандартів якості туристичного обслуговування, ведення туристичної статистики, покращення туристичного іміджу України визначено серед першочергових пріоритетів співробітництва України з ЮНВТО.

Особливе значення для розвитку професійної системи підготовки туристичних кадрів в Україні має міжнародне співробітництво з Євросоюзом. Зокрема, значну увагу такому міжнародному співробітництву приділяє Державна служба туризму і курортів.

На довершення варто зазначити, що професійна підготовка фахівців із туризму не повинна обмежуватись формуванням системи теоретичних знань і практичних навичок – її кінцевим орієнтиром і об'єктивним принципом підвищення ефективності туристської діяльності має бути вимога щодо

формування професійної культури фахівців туризму й учасників громадських туристських союзів і об'єднань. Адже зростання масовості та доступності національних контактів і обмінів, розширення сфери офіційних і неформальних форм туристського спілкування об'єктивно викликають потребу в розвитку такої культури. Вона не лише є засобом ефективного управління туристичною діяльністю, але й гарантом мирного співіснування різних націй на землі: «підготовка спеціалістів у галузі туристської індустрії має стати частиною навчання молоді, а введення туризму до програм навчання молоді є важливим елементом освіти та виховання, який сприяє постійному зміцненню миру» [5, с. 616].

Основними завданнями сучасної професійної освіти в галузі туризму можна вважати: забезпечення фундаментальної наукової, професійної і практичної підготовки у сфері туристської діяльності; здобуття студентами знань і вмінь освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до їх покликання, інтересів і здібностей; удосконалення наукової і професійної підготовки кадрів для сфери туризму.

Список використаних джерел:

1. Герасименко В. Г. Трансформация международного туризма и ее отражение в процессе подготовки кадров / В.Г. Герасименко // Региональный сборник научных трудов по экономике. – Донецк : Прометей, 1999. – Вып. 1. – С. 114–120.
2. Гринько С. А. Рынок подготовки туристских кадров: реалии и перспективы развития / С.А. Гринько // Психолого-педагогічні, соціологічні та філософські аспекти фізичної культури і спорту. – Гл. 5. – С. 243–246.
3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» від 18.11.2003 № 1282-IV // Відомості Верховної Ради України від 26.03.2004. – 2004 р. – № 13. – Ст. 180.
4. Кнодель Л. В. Теорія і практика підготовки фахівців сфери туризму в країнах-членах Всесвітньої туристської організації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л.В. Кнодель. – Тернопіль, 2007. – 40 с.
5. Лук'янова Л. Г. Освіта в туризмі: [навч.-метод. посіб. для студ. вищих навч. закл.] / Л.Г. Лук'янова. – К. : Вид-во «Вища школа», 2008. – 719 с.
6. Сакун Л. В. Теорія і практика підготовки фахівців сфери туризму в розвинутих країнах світу: [монографія] / Л.В. Сакун. – К. : «МАУП», 2004. – 399 с.

7. Туризм // Большая советская энциклопедия: в 30-ти т. / Гл. ред. А.М. Прохоров. – 3-е изд. – М. : Советская энциклопедия, 1977. – Т. 26. – С. 332.

8. Федорченко В. К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В.К. Федорченко. – К., 2004. – 43 с.

Подготовка специалистов сферы туризма в высших учебных заведениях Украины

ГАРБАР Г.А.

В статье проведен анализ подготовки кадров сферы туризма в высших учебных заведениях Украины. Рассмотрены уровни, модели, некоторые аспекты новых стандартов программ и основные направления подготовки специалистов туристической отрасли.

***Ключевые слова:** туризм, программа подготовки, специалисты, индустрия туризма, образование, воспитание, пространство, культура.*

Professional personnel training of the tourism at the higher educational establishments of Ukraine

GARBAR G. A.

This article deals analysis of professional personnel training of tourism at the higher educational establishments of Ukraine. Considered level model, some aspects of the new standards programs and major areas of training in tourism.

***Key words:** tourism, educational program, tourism professionals, tourism industry, education, upbringing, sphere, culture.*